

İsmailova, Cıldız ve Altıok, Emrah (2020). Kasım Tınıstanov'un Akademiyalık Keçeler (Akademi Geceleri) Eseri Üzerine Bir Bakış, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2020/16, s. 161-169.

DOI: 10.46400/uygur.826893

KASIM TINISTANOV'UN AKADEMİYALIK KEÇELER (AKADEMİ GECELERİ) ESERİ ÜZERİNE BİR BAKIŞ

[Araştırma Makalesi/Research Article]

Cıldız İSMAİLOVA*

Emrah ALTIOK**

Geliş Tarihi: 16.11.2020

Kabul Tarihi: 23.11.2020

Öz

Farkındalık sahibi olan, kendi kimliğini bilen ve kararlılıkla daima ileriye yürüyen insan, kendi kabuğunu kırarak evrenselleşmeye başlar. Evrenselleşen insan ise halkı için mücadele ederek halkının yükselmesini sağlar. Her halkın medeniyet temelini atan mimarları, yetenekli aydınları vardır. Bunlardan biri olan Kasım Tınıstanov, Kırgız yazılı edebiyatının temelini atan şair, yazar, dram yazarı, ilk Kırgız alfabesini oluşturan filolog, ilk Kırgız gramer kitaplarını yazan bilim adamı, Kırgız halk aydınlanmasının önderi, Kırgız Kültür Enstitüsü Müdürlüğü başta olmak üzere birçok kurumda yöneticilik yapan devlet adamı ve Kırgızların ilk profesörüdür. Tınıstanov, 37 yıllık kısa ömrünün on dokuz yıllık zaman diliminde Kırgızlar için asra bedel hizmetler yapmış ve hayatın gerçeklerini kendi vücudunun acıyan bir parçası gibi kabul ederek, gerçek bir yazar olduğunu ortaya koymuştur. Sanatta materyalist anlayışın kesin doğruluğunu, sanatın halkın silahı olduğunu ve sanatın içeriğini sahne yoluyla ulaştırmak düşüncesinde olan yazar tiyatroya da yönelmiştir. Kırgız millî tiyatrosunun edebî seviyesini yükseltme isteği ve bu yönde devlet tarafından ilan edilen yarışma, K. Tınıstanov'un dram eseri yazmasına sebep olmuştur. Ancak bu dram eseri, yazılıp sahnelenmesinden fazla zaman geçmeden ideolojik mücadelenin yıkıntıları altına gömülerek yazarın trajik sonunu hazırlamıştır

Çalışmada, Sovyet Kırgız edebiyatının tanınmış şahsiyetlerinden biri olan Kasım Tınıstanov'un Akademiyalık Keçeler adlı ilk tarihi drama eseri ele alınmaktadır. Bu çalışmada, Kırgız Sovyet edebiyatındaki tiyatro eserlerinin ilk örneklerinden biri olan Kasım Tınıstanov'un Akademiyalık Keçeler adlı tarihî piyesindeki kahramanların iç dünyası psikolojik yönden ele alınarak "İşgal ve Ruslaştırma", "Özgürlük İçin Başlatılan Mücadele", "Sınıf Mücadelesi Çerçevesinde Uygulanan Baskı" başlıkları altında inceleme ve çözümleme yapılacaktır. Eser, tarihi bir kesit sunması ve yazılı Kırgız edebiyatının en çok bilinen ürünlerinden biri olması sebebiyle son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kasım Tınıstanov, Tiyatro, İşgal ve Ruslaştırma, Sınıf Mücadelesi, Özgürlük Mücadelesi.

AN OVERVIEW ON KASIM TINISTANOV'S WORK ON AKADEMİYALIK KEÇELER (AKADEMİ GECELERİ)

Abstract

A person who has awareness, knows his own identity and always walks forward with determination begins to become universal by breaking his own shell. On the other hand, the universalizing human ensures the rise of his people by fighting for his people. Every people has architects and talented intellectuals who laid the foundation of civilization. One of them, Kasım Tınıstanov, was a poet, writer, drama

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, e posta: cismailova@karabuk.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1012-048X

**Doktora Öğrencisi, Ardahan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı, e posta: emrah_altiok@hotmail.com
Orcid: 0000-0001-6317-1059

writer, philologist who created the first Kyrgyz alphabet, scientist who wrote the first Kyrgyz grammar books, the leader of the Kyrgyz public enlightenment, the director of many institutions, especially the Kyrgyz Cultural Institute. and he is the first professor of the Kyrgyz. Tınıstanov has served the Kyrgyz for a period of nineteen years of his short life of 37 years and has shown that he is a real writer by accepting the facts of life as a painful part of his body. The author, who intends to convey the absolute correctness of the materialist understanding in art, that art is the weapon of the people, and the content of art through the stage, also turned to the theater. The desire to increase the literary level of the Kyrgyz national theater and the competition announced by the state in this direction caused K. Tınıstanov to write a drama. However, this drama, before it was written and staged, was buried under the ruins of the ideological struggle and prepared the author's tragic end.

In the study, the first historical drama titled *Akademiyalık Keçeler* by Kasım Tınıstanov, one of the famous figures of Soviet Kyrgyz literature, is discussed. In this study, the inner world of the heroes in the historical play of Kasım Tınıstanov, one of the first examples of theatrical works in Kyrgyz Soviet literature, is examined psychologically under the headings of "Occupation and Russification", "Struggle for Freedom", "Pressure Applied within the Framework of Class Struggle" examination and analysis will be made. The work is extremely important as it presents a historical cross-section and is one of the most well-known works of written Kyrgyz literature.

Keywords: Kasım Tınıstanov, Theater, Occupation and Russification, Class Struggle, Freedom Struggle.

Giriş

Kasım Tınıstanov, Ekim Devrimi'nin dalgasıyla Kırgız halkının içinden yükselen aydınların en seçkinlerindedir. Millî edebiyata, matbuata, halkı aydınlatmaya, dil bilimine en büyük hizmetleri yapmış biridir. Bunun yanında Tınıstanov, modern Kırgız edebiyatını şekillendiren en baş mimarlardandır. "Onun sanatında, eserlerinde hayattayken de repressiya kurbanı olduktan sonra da öne çıkan özelliği edebiyatımıza bıraktığı mirastır" (Canıbekov, 2006: 25). O, kendi devrinde nesirde, nazımda, tiyatrodada ve şiir tercümelerinde kalemini sınamıştır.

K. Tınıstanov'un sanat hayatı içerisinde 1921'de ve 1930'lu yılların başında olmak üzere iki defa drama türünde eser yazdığını, ilim adamı Çabalday Canıbekov belirtmektedir. "1921 yılında halk arasında propaganda işlerini yürütmenin gerekliliğinden "Alımkul" adlı piyesi yazdı. Maalesef bu piyes kaybolmuştur. 1930'lu yıllarda Kırgız millî tiyatrosunun edebî seviyesini yükseltme isteği ve bu yönde hükümet tarafından ilan edilen yarışma, K. Tınıstanov'un dram eseri yazmasına sebep olmuştur" (Canıbekov, 2006: 28). Böyle bir ilgiyle yazılan "*Akademiyalık Keçeler*" (*Akademi Geceleri*), Kırgız tiyatro tarihinde güzel bir yere sahip olmasının aksine, yazılıp sahnelenmesinden fazla zaman geçmeden ideolojik mücadelenin yıkıntıları altına gömülerek yazarı K. Tınıstanov'un trajik sonunu hazırlamıştır.

K. Tınıstanov, yarışma ilan edildiği 1931 yılında, Kırgız Dram Tiyatrosu'nda müdür olarak çalışmaktaydı. Bu yüzden yarışmaya katılmak ve de tiyatronun edebî seviyesini yükseltmek için "*Akademiyalık Keçeler*" (*Akademi Geceleri*) adlı piyesin üzerinde yoğun bir şekilde çalışmıştır. Kasım Tınıstanov'un fikrine göre "*Akademiyalık Keçeler*" (*Akademi Geceleri*) Kırgızların tarihinin üç devrini yansıtmakta; üç önemli amacı gütmekte, birbirinden bağımsız üç piyesten oluşmaktadır:

1. Kırgızların eski devirlerdeki sosyal hayatını yansıtan piyes
2. Feodalizmden pazar ekonomisine geçme dönemini tasvir eden piyes
3. Sosyalizmin yerleştiği dönemi anlatan piyes

Bu silsilenin amacı sanatın sınıf mücadelesinin önemli bir silahı olduğunu gösterme, Kırgız halkının tarihindeki sınıf mücadelesinin ilerlemesinin önemli bir dönemini yansıtmaya, yeni sosyal hayat için mücadelede emekçilerin temel silahının proleter edebiyat olduğunu ortaya koymuştur.

“Böyle zor bir işi kısa zamanda gerçekleştirmek, tek bir adamın elinden gelecek bir şey değildir. Bu yüzden Kasım Tınıstanov, “Akademiyalık Keçeler” (Akademi Geceleri) piyesini yazmak için K. Cantöşev, A. Sopiyeve, Ş. Kökönov ile bir grup oluşturup bu işi kendisi yönetmiştir. Maalesef bu silsilenin ilk metinleri günümüze ulaşmamıştır. Çeşitli bilgileri, “Kasım’ın ‘Menin colum, çıgarmaçılığım, menin betim’ (Benim Yolum, Sanatım, Benim Yüzüm) adlı makalesini süzgeçten geçirerek birinci piyese özümsetilmiş ayrıca Manas Destanı’nın özeti alınmış, ikinci piyeste Manap Şabdan’ın hayatından bir kesit yansıtılmış, üçüncü piyeste Kırgız topraklarında Sovyet hâkimiyetinin yerleşmesinin bir kesiti tasvir edilmiştir şeklinde görüşler beyan edilmiştir” (Erkebayev, 1991: 185).

1933 yılının Mart ayında, Kırgız Bölge Komitesi’nin meclisinde Pravda gazetesindeki makalelerin adillığı, Kasım Tınıstanov’un öncülük ettiği A. Sopiyeve, Ş. Kökönov, K. Cantöşev “Akademiyalık Keçeler” (Akademi Geceleri) adlı eserin içine gizlenerek tiyatro sahnesinde açıktan açığa milliyetçi propaganda yapıp burjuva ideolojisini, feodalizmi yeniden canlandırmaya gayret ettikleri belirlenmiştir.

Netice itibariyle K. Tınıstanov “Akademiyalık Keçeler” (Akademi Geceleri) adlı eserinde anti-inkılâpçılık, milliyetçi ideolojileri yansıttığı için yıkıcı faaliyet gösteriyor suçlaması, Alaş Orda ve Sosyal Turan partilerinin üyeliğiyle siyasî olarak suçlanması, günahsız yere tutuklanmasına ve kurşuna dizilerek idam edilmesine neden olmuştur.

“Akademiyalık Keçeler” (Akademi Geceleri) Eserinin İncelemesi

Bu seri oyunlar hakkında Kasım Tınıstanov, “Kızıl Kırgızistan” gazetesinin 9 Haziran 1933 tarihli nüshasında “Men Baskan Col, Menin Çıgarmam, Menin Betim” (Benim Gittiğim Yol, Benim Eserim, Benim Yüzüm) başlıklı makalesinde şöyle yazmıştır:

“...Bu Akademiya Keçeleri 1931’de yazılmaya başlanmış, 1932’de tamamlanmıştır. Akademiya Keçelerini yazmaktaki maksadım şunlar idi:

1. Sanatta materyalist anlayışın kesin doğruluğunu, sanatın halkın silahı olduğunu ve sanatın türü ile içeriğini sahne yoluyla aksettirmek,
2. Kaba bir şekilde de olsa Kırgız toplumundaki sınıf mücadelesinin tarihî safhalarını emekçilere öğretmek,
3. Sosyalizm sistemi için proleterlerin elindeki büyük imkânlardan biri olan sanat çevresinde emekçileri toplamaktır. Bu geceler tarihî edebiyatları, özellikle halk edebiyatını esas alarak oluşturulmuş üç tarihî dönem; feodalizm, ticarî kapitalizm ve sosyalizm devrini yansıtmaktadır” (Özgen, 2014: 147).

Yedi perdeden oluşan “Köz Körgöndör”, tarihî bir piyestir. Piyeste Şabdan’ın haricinde Şabdan’ın çocukları Samüdin ve Kemel, Şabdan’ın hocası, Çar’ın bölge yöneticisi Şatskiy, yerel yöneticiler, zenginler ve halkın temsilcileri rol alır.

“Birinci perde, Şatskiy ile Şabdan’ın sohbeti ile başlar. Yıl 1904. Japon-Rus savaşı sürmektedir. Şabdan savaş için halktan yirmi bin som toplanacağını söyler. Ayrıca Çarlık Rusyası’nın Kırgızları hâkimiyeti altına alışı (Kırgızların Ruslara katıldığını değil) ve Şabdan’ın bu konuda Ruslara yaptığı yardımlardan söz edilir.

İkinci perdede, Toktorbay, Sagınbay, Alımbay adlı beyler, Kulanbay, Kadırbay adlı beyler ile Şabdan’ın hocası bir toplantı yaparlar. Burada şikâyetleri değerlendiren tarafsız yöneticiler gibi kendi menfaatleri doğrultusunda faaliyetler yürütürler.

Üçüncü perdede hâkim sınıfın zevk ve sefa içinde yüzdüğü tasvir edilir.

Dördüncü perde tamamen Şabdan'ın ölümü ve onun ölümü üzerine verilen şaşaalı yas yemeği üzerine kuruludur. Hatta bu yemek masraflarının da halka yüklendiği tasvir edilir.

Beşinci perdede 1916 yılındaki millî bağımsızlık ayaklanması, sonu trajedi ile biten bu ayaklanmada bazı kişilerin nasıl ikiyüzlülük yaptığı ve halkını sattığı dile getirilir.

Altıncı perdede Sibirya'ya sürülen Toktor ile Kerimbek'in yaşadıkları, onların Petrov ve Kozlov adlı Ruslarla olan iyi ilişkileri anlatılır. Ayrıca Rusların yakında hürriyete kavuşacakları doğrultusundaki telkinlerinden bahsedilir.

Yedinci perdede Kerimbek'in akciğer hastalığından öldüğü, Toktor'un mektubunda bildirilir. Ayrıca mektupta işçilerin toplanarak devrim yaptıkları takdirde gerçek hürriyete ulaşabilecekleri yazılıdır (Artıkbayev, 2004: 126-128).

İncelememizde kullanılan günümüzde araştırmacıların elinde bulunan eser, "Akademiyalık Keçeler" adlı piyesin "Köz Körgöndör" (Gözün Gördükleri) adlı ikinci piyesidir. Bu eser "Kapitalizm Dooru" (Kapitalizm Devri) diye de adlandırılmaktadır. Bilgilere, hatıra yazılarına göre bu piyesi Kasım Tınıstanov'un kendisi yazmıştır. Maalesef bugün bu piyesin orijinali elimizde mevcut değildir. Yazarın Rusça'ya yaptığı tercümesi tekrar Kırgızca'ya tercüme edilmiştir. Rusça tercümesi, halk kahramanı, büyük yazar, akademisyen Tügölbay Sıdıkbekov'un şahsî arşivinde yıllarca muhafaza edilmiş, K. Tınıstanov'un ismini korkmadan, açıkça zikretme imkânı oluştuğunda ortaya çıkmıştır. Bu eseri Kırgızca'ya Ziyâş Bektenov tercüme etmiştir.

İşgal ve Ruslaştırma

Rusya'nın zorla girdiği Türkistan'da geçici olmadığı uyguladığı politiklardan anlaşılmalıdır. "1867 yılında Rus Çarı tarafından Türkistan'a general-vali tayin edilmiş ve o topraklar önce bölgelere sonra da eyaletlere bölünmüştür. M. G. Çernyayev, S. V. İvanov, M. D. Skobelev, A. N. Kuropatkin gibi tecrübeli generaller, Kırgız topraklarını iyice incelemişlerdir" (Moldokasimov, 2012: 55). Ruslar, Türkistan üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için sözde barış getirmek üzere geldikleri topraklara zulüm, acı ve gözyaşı getirmişlerdir. İşgal süreci boyunca işgalin getirdiği "Ruslaştırma" politikası sonucu halkı geçmişinden ve köklerinden ayırmak istemişlerdir. Rus işgali programlı bir yerleşim politikasıyla uygulanmıştır. "Ak padişahın merhameti, şeriatın doğruluğu, bu zamanın adaletliliği nerede? İyi olan arazileri Rus zenginleri alıyor, onlardan kalan fakirlerin küçük arazilerini de bizim beyler ellerinden alıyor" (Tınıstanov, 1991: 23). Çarlık rejimi Kırgızistan'ı, kendi köylülerini yerleştirme alanı ve kendi mallarını pazarlayacak bir alan olarak görmüştür. İş planlı şekilde devam etmiştir ve Rus yayılmacı politikası Rusların lehine olmuştur. P. P. Semenov'un "1856-1857 yıllarında Tanrı Dağlarına Gezi" adlı çalışmasına bakacak olursak her şey açıkça anlaşılacaktır. P. Semenov'un yazısının özeti şöyledir:

Benim, İli'nin arka tarafındaki toprakları alma ve sömürgeleştirme fikrim Gasrtov'un hoşuna gitti. Devlet sınırının Kırgız topraklarının ön tarafından geçmesi gerektiğini söylediğimde heyecanlandı. Önümüzdeki çok yakın zamanda bizim devlet sınırımızın, Verniy ile Isık Göl'ün batısını birleştirmesi gerektiği fikrimi Albay Obuhanov'a da söylemeye karar verdim. Çünkü istihbarat elde etmek ve böyle bir bölgeye sahip olmak için çok yakında bir gezi heyeti oluşturmak gerekiyor. Bu en doğru fikirdi. Bu topraklarda sağlam ve bozulmaz sınır kurmamız lazım. Bunun için de Bugu boyunu tez zaman içinde kendimize dâhil etmemiz lazım, onların peşinden de Sarıbağış boyunu. Böylece Rus devlet sınırları, Isık Göl bölgesinin tamamını almak suretiyle, Tanrı Dağlarının beyaz karlı tepeleri ile birleşir ve İli topraklarının tamamını almak, daha da kolaylaşır. Ayrıca Çüy bölgesindeki noktalara sahip olmak için de anahtar rolü oynar (Artıkbayev, 2004: 348).

Gezi amacıyla Kırgız toprakları keşif yapmak ve toprakları almanın hayalini kurmaktı. Çarlık Rusyası yönetim amaçlarına ulaşmak için yerli zenginlerle arasını iyi tutmuştur. Böylece her geçen gün Kırgız topraklarına yerleşen Rus sayısı artmıştır. Halk, hem yerli zenginler hem de Rus zenginleri tarafından ezilmiş, onların her türlü işini yapmış, yaptığı işlerin karşılığında ise tam olarak haklarını alamamıştır. “*Fakirleri zorlayarak, zenginleri kurtaran böyle vergi, böyle padişah mı olur?*” (Tınıstanov, 1991: 17). Kırgız halkı üzerindeki yaptıkları baskı ve işgal süreci, üst yapının alt yapıya egemen olmasını gösterir. Yapılan baskı sonucunda kimliksizleşmeye maruz kalan halk, fiziksel olarak bir yok oluşa maruz kalırlar. Çünkü “belirli bir ideoloji, belirli somut koşullar altında insanları olduklarından değişik özneler haline gelmeye çağırır” (Althusser, 2003: 12). İşgal ve baskılara maruz kalan halk, toprakları ellerinden alınarak kendi öz topraklarına yabancılaştırılmaları sonucu milli benliklerinin yok oluşunu deneyimler.

Karagaydın tanında,

Elik boldu elibiz.

Kaptagan tuzdu kötörgön,

Kölük boldu elibiz.

Başka çapsa bık etpes,

Ölük boldu elibiz.

Uşul zaman tar zaman,

Azuularğa bar zaman,

Beçarağa zar zaman.

Sabahın ilk vaktinde,

Geyik oldu halkımız.

Çuval çuval tuz taşıyan,

Köle oldu halkımız.

Başına vursa seslenmez,

Ölü oldu halkımız.

Bu zaman dar zaman,

Dişlilere var zaman,

Biçareye zor zaman (Dıykanbayeva, 2014: 4)

O dönemdeki yaşama şahitlik eden Arstanbek Buylaş Uulu'nun bu sözleri o dönemin Çarlık Rusyası'nın sömürgeci ve baskıcı politikasını açıkça göstermektedir.

Kırgızların topraklarını işgal ve Ruslaştırma politikaları yaparken bir yandan savaş için halktan da zorla yardım isteniyordu. İlk olarak Rus-Japon Savaşı başlamıştı. Kendi halkının savaşı olmayan bu savaş için Kırgızlardan zorla da olsa vergi toplanıyordu ve ellerinden her şeyleri alınıyordu. “*On beş gün önce padişah savaşı için diye üzerimizdeki montlarımızı, atlama iplerimiz, çoraplarımızı elimizden aldılar. Savaş için diye her insana on beş som vergi ödettiler. Köy başkanlarından vergileri iki kat daha fazla almaya başladılar. Her gün vergi, vergi diye insanı zor hale getirdiler. Biz nasıl hayata devam edeceğiz, beyim. Yardımcılarınız mahalledekilerin her şeyini alıp bitirdiler*” (Tınıstanov, 1991: 4). Bu savaştan sonra I. Dünya Savaşı başlamış ve tüm harcamalar halktan vergi adı altında toplanmıştır. Bunca sömürüye, acıya dayanamayan Kırgız halkı 1916 yılında millî mücadele başlatmıştır.

Özgürlük İçin Başlatılan Mücadele

Rus Çarı'nın Kırgız halkı üzerindeki baskı ve zulümleri halkın isyan etmesine neden olmuştur. 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'nın getirdiği açlık ve fakirliği bahane eden Rus hükümeti ve kapitalistler, savaşı bahane ederek ülke halkını daha fazla talan edip tarımın ve hayvancılığın geri kalmasına yol açmış, halktan zorla vergi almışlardır. “1915 yılından itibaren yerli halktan askerlik hizmeti yapmamalarına karşılık olarak gelirlerinden ek olarak yüzde 21 askerlik vergisi alınması emredilmiştir” (Kara, 2011: 538). Bu sebeplerin yanında Rus çiftçilerin köylere zorla yerleştirilmesi de isyanın sebeplerindedir. “*Burada açlıktan öleceğimize biz Sibiryaya gitmeyi tercih ederiz. Bizi gönderin oraya, karılarımız, çocuklarımız açlıktan ölüyor...*” (Tınıstanov, 1991: 37). Özgürlükleri elinden alınan halk başkaldırıya geçer. “Bireyin özüne dönerek kendini gerçekleştirmesiyle yaptığı başkaldırı hamlesi beraberinde ontolojik olarak uyanışı beraberinde getirir” (Azap, 2017: 209). Uyanış, bireyin/toplumun yapılan haksızlıklara karşı tavır sergilemesidir. “*Hayır, fakirler*

darbe çıkardı. Onlar bakanı dövmüş, mührü almışlar. İlçe Başkanı şehre kaçmış. Askerler geldi darbe çıkaranları dağıtmış” (Tınıstanov, 1991: 42). Başkaldıran Kırgız halkını Çarlık askerleri dağıtmış ve bu isyan hareketi ağır sonuçlar ile sonlanmıştır.

Ağır darbe alan halkın birçoğu Çin’e doğru kaçarken geride kalanlar ise Rusların ateşinden kurtulamaz. Sağ kurtulanlar ise hapisanelere doldurulur.

“Arazi yok, malı yok, elinde hiç bir şey kalmadı

Yine olan fakirlere oluyor.

Adalet için savaşıyor yiğitler

Tüm ömrünü geçiriyor hapiste.

Ne kadar zor bu hayat

Ölüm bile artık bize zor gelmiyor” (Tınıstanov, 1991: 43)

Adalet ve özgürlükleri için savaşıyor halk acımasızca katledilmiştir. Hapiste tutsak olarak yaşamının ölümden bile ağır geldiğini dile getirmektedir. “Baskıya karşı savaşıyor ölmenin, özgür olmaksızın yaşamaktan daha iyi olduğu inancıyla”(Fromm, 2011: 6) ölümü göze alarak mücadele etmişlerdir. İsyan yaklaşık Kırgızlardan 10 bin kişi katılmıştı. Çarlık Rusyası 1916’da meydana gelen bu isyanı çok kanlı bir şekilde bastırılmış ve Kırgızların “1916 Ürkünü” (Karasayulu, 1993: 217) dedikleri bu olay sırasında birçok insan hayatını kaybetmişti. “İsyan sonrasında 168.000 kişi Sibiryaya sürülmüş, 300.000’den fazla Kazak ve Kırgız hayatlarını kurtarmak için Çin topraklarına kaçmıştır” (Gömeç, 2003: 171). Canını ve malını kurtarmak için tek bir seçeneği vardı, Çin’e kaçmak. İşte Kırgızların en büyük kayıpları Çin’e kaçarken, Çin’deyken ve Çin’den döndüklerinde olmuştur.

Günler geçer her zaman

Başka yerde, başka halkta

Demir ızgaralı hapiste

Ömür geçer maalesef (Tınıstanov, 1991: 47)

Kırgız halkının yaşadığı acı dolu ve ıstıraplı günlerin sona ermesi ve adalet için savaşıyor halk özgürlük istiyordu. “Sınırsız günler, tadı olmayan aylar geçti. Hayatımızın en güzel günleri maalesef hapisanede geçiyor. Ana topraklar, büyüdüğümüz yerler neredede kaldı... Eşimle çocuklarım aç kaldı. Ben 8 senedir tutukluyum. 8 sene az değil... Sakalım, saçım ağardı. Ayakta zil, bu karanlık odalar ömrümü bitiriyor... (Ayağa kalkarak) Neredesin sen, özgürlük, nerede? (Ağlıyor)” (Tınıstanov, 1991: 47). Özgürlük, hakları kısıtlamama, kısıtlama olmadan düşünme veya davranma durumudur. “Özgür insan kendi kendini arkada bırakan, kendi kendine değiştiren, bir şeye saplanıp kalmayan insandır” (Eliuz, 2006: 89). Eserde tutuklu olan halkın özgürlüğü elinden alınmış ve vatan hasreti çekmektedirler. O dönem de özgürlük tüm Kırgız halkı için ulaşılması güç çileli bir yoldur.

Gün peşinden gün geçer,

Ay peşinden ay geçer.

Seneler de geçiyor

Soğuk, kirlili hapisanede.

Ne zaman gelir özgürlük?

Fakire ne zaman gün doğar?

Gözyaşı biter, dert biter

Gücümüzü kaybetmeyelim.

Yaklaşıyor özgürlük,

Söyleyelim zafer şarkısını. (Tınıstanov, 1991: 48)

Kırgız halkı için özgürlük umut olmuştur. İsyân ve baskı sonrası yaşanan acı olaylar, halkın daha sıkı bir şekilde hayata tutunmasını ve gelecek olan özgürlüğe inanmalarını sağlar. Umut geleceğe tutunmadır. Umut, “dünyadan el çekmeyi değil, dünyaya bağlanmayı öğütleyerek” (Kaufman, 2001: 51) halkı hayata bağlar. “*devrim mutlaka olacak. Sizinle biz hep beraber özgürlüğe ulaşacağız*” (Tınıstanov, 1991: 51). Umut, hayat şartlarına karşı bireyin bir şeyler beklemesidir. Eserde halk da özgürlüğün geleceğini ve kendi vatanlarında özgürce yaşayacaklarını umut etmektedirler. Umudun ışığı, bütün kaosu, bütün karanlıkları aydınlatmak için her zaman bir direnç kaynağıdır. Bireyin en insani özü, belki de umutlarını yitirmemesidir.

Sınıf Mücadelesi Çerçevesinde Uygulanan Baskı

Sovyet yönetimi kurulduktan sonra “Sınıf Mücadelesi” anlayışı ortaya çıkmış, toplum sömürücüler ve sömürülenler olarak iki sınıfa ayrılmıştır. “Sovyet devleti ‘Sınıf Mücadelesi’ politikası ile sosyalist olmayan sınıfları, sosyal tabakaları ortadan kaldırarak proleterlerden oluşan sınıfsız toplum kurmak ve aynı zamanda özel mülkiyetin yerine devlet mülkiyetini ikame etmek hedeflemiştir” (Altınova, 2018: 574). SSCB’de 1920-1930’larda “Sınıf Mücadelesi” bağlamında varlıklı çiftçilere karşı baskı siyaseti icraata geçirilmiştir. Bu politika çerçevesinde varlıklı kimseler SSCB’nin uzak bölgelerine zorla sürgün edilmiştir. “*Kerimbek’i ikna ederek onu ele almalıyız. Yoksa o bütün işi berbat eder. Fakirlerin arasında o çok saygılıdır, eğer biz onu bizim tarafa geçirirsek diğer fakirler de bize karşı bir şey diyemez. Eğer Kerimbek ikna olmazsa ona ve akrabalarına büyük miktarda vergi ödetelim. Biz işi böylece çözersek onun akrabaları maddi konuda çok güçsüzleşir ve Kerimbek’i onlar kendileri bize gerek kalmadan getirir*” (Tınıstanov, 1991: 23). Rejim varlıklı ve saygın çiftçilere baskı yapılarak zorla itaat etmeleri gerektiğini vurguluyor. Ağır vergiler ve hayat şartları sonucu ikna olacaklarını düşünmektedirler. İkna olmayan kişileri ise ya öldürüyorlar ya da sürgün ediyorlardı. “*Ak padişaha nasıl karşı çıkarsın? Padişahın kurallarına karşı çıkanların hepsi atıldı, asıldı ve Sibiryaya gönderildi*” (Tınıstanov, 1991: 23). Eser de baskı yapılan çiftçinin padişahı adaletsiz bulması sonucu tehdit edilmesi ve sürgün edileceği söylenmektedir. İnsan her şeyi egemenliği altına alan merkezi direktiflerin doğrultusunda düşünecek ve kendisi hakkında hiçbir fikri olmayacaktır. Özgür irade alanını yitiren insan için gelecekteki varlığı da bir anlam ifade etmemektedir.

1920’li yılların sonu 1930’lu yılların başında kolhozlaştırmayı hızlandırma kararı alınmıştır. “Bu dönemde Sovyetler Birliği’nde topyekûn kolhozlaştırma faaliyeti ile doğrudan bağlantılı olarak Kulakları sosyal bir sınıf olarak bütünüyle ortadan kaldırmak siyaseti uygulanmaya konulmuştur. Bununla köylerde kapitaliz damarlarını bütünüyle yok etmek amaçlanmıştır” (Viola, 2007: 6). Sürgün yoluyla kapitalizm düzenini ortadan kaldırarak sosyalizmi kurmak amaçlanmıştır. Bu tür sürgünler sırasında, insanların büyük felâketlere maruz kaldıkları, ailelerin parçalandığı ve derin acılar yaşandığı bilinmektedir.

Eserde sınıf mücadelesinin anlatıldığı bir diğer konu ise zenginlere göre şeriatın işlemesi fakirlere ise şeriatın kurallarının dayatılmasıdır. “*Eğer ben zengin oğlu, sende zengin kızı olsaydın bu durumda şeriatte sana uygun bir şeyler bulunurdu*” (Tınıstanov, 1991: 21). Zengin-fakir ayrımı yapılarak adaletsizliğin yapıldığı dönem de fakirler adalet için yakınmaktadırlar. İnsan için var olan “din” gibi bir kutsallığın, sözde insanlığın menfaati uğruna nasıl saptırıldığını göstermektedir. “*Fakirlere hiç adalet yokmuş. Şimdi kime gidip derdimi anlatabilirim ki!*” (Tınıstanov, 1991: 20). Kırgız toplumundaki sınıf mücadelesi eserde sahte din adamı altında da anlatılmıştır. Din, Sovyetlerin en büyük tehlike olarak

gördükleri halkı ayakta tutan, birleştiren güçlü bir bağ idi. Bolşevikler dine saldırmaya başladılar, "ateistlik" propagandası yaptılar, kanunlar çıkardılar, konferanslar verdiler ve basın yayın organlarını kullandılar. Eserde geçen molla adaletsizlik yaparak zenginlerin yanında durmaktadır. Din, insanların ruhundaki birçok hareketliliği değiştirip dönüştürdüğü gibi kötü niyetli kişilerin öncülüğünde bir algıya da dönüşür. "*Molla Bey, lütfen... Adaletli ol*" (Tınıstanov, 1991: 11). Molla'nın verdiği kararlar zenginleri ve Rus padişahını destekler nitelikte olduğundan Molla, padişahın hizmetçisi ve zenginlerin savcısı konumundadır. Adı konmayan yeni bir din yaratılmaya çalışılmaktadır, sürekli Tanrılar değişecek olan bu yeni dinde, kutsal ayetlerin yerini yukarıdan merkezden gönderilecek mesajlar alacaktır. "*Allah'a şükür! Padişah hiçbir zaman adaletsizlik yapmadı. (Kur'an'a bakarak). Peygamberimiz, "padişah Tanrı değil, Tanrı'dan da küçük değil" diye yazmıştı. Anladınız mı?"*" (Tınıstanov, 1991: 23). Molla yozlaşmış ve dini çıkarları için kullanan kişidir. İnsanlara masal anlatır gibi dini anlatarak dinin gerçekçiliğini yok ederek insanları kandırır ve inanmalarını söyler. Mollalar gücün yanında yer alarak kendilerini korumaya çalışan düzenbaz kişilerdir. "*Molla'yı Allah kahretsin, o zalimin ta kendisi. O adalet ne bilmiyor, sadece zenginleri koruyor*" (Tınıstanov, 1991: 51). Fakirler Molla'nın padişahın adamı olduğunu ve zenginler için çalıştığını öğrenirler ve Molla'ya inanmazlar. Molla, devrin despot liderini Tanrılaştıran bir anlayışın en tipik havarisidir. "O dönemdeki ideolojiye, zenginleri kötüleyen, yoksulların ağır yaşantısını sergileyen, hatta üstün sınıf temsilcilerini anlatan eserler gerekiyordu" (Aytmatov ve Şahanov, 2000: 66). *Akademiyalık Keçeler* eseri de yoksulların ağır yaşamını ve o dönemdeki sınıf mücadelesini en iyi şekilde yansıtmaktadır.

Sonuç

Çağdaş Kırgız edebiyatının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan Kasım Tınıstanov, hemen hemen bütün edebî türlerde sayısız eser vermiş bir şahsiyettir. Kasım Tınıstanov, Kırgız dil biliminin temellerini atan büyük entelektüel düşünce ve ufuklara sahip bir kişi, bir şair, oyun yazarı, çevirmen, dil bilimci, ilk Kırgız profesörü, yüzlerce ve binlerce baskının kaderini paylaştı. Ara vermeden çalışmalarından dolayı hastalanır, sağlığı kötüye gider. Ancak bu durum, eğitime verdiği önemden alıkoymaz. Eğitime devam eder. Yazdığı bir şiirde; "*Vaktinde geleceğe yol almadım, On sekiz yaş boşa geçtin, üzgünüm*" diyerek boş geçen günleri için üzülür, zamanın değerini bildiği için de sürekli çalışır. Aynı zamanda halkını uyandırmaya, eğitim almaya, zamanı boşuna geçirmemeye çağırır. Kırgız insanı ve toplumunun yaşadığı değişim ve dönüşümleri kendi iç dünyasında yaşamış ve bunu içselleştirerek yazdığı eserlerin satır aralarına gizleyerek okurla buluşturmuştur.

Tınıstanov'un 1931 yılında yazdığı *Akademiyalık Keçeler* adlı tiyatro eseri, Kırgız tiyatrosunun ilk örneklerinden biridir. Yedi perdelik bu tiyatro eseri, kendisinden sonra yazılan tiyatro eserlerine örnek olmuştur. Eser, Kırgız tiyatrosunun gelişmesine katkı sağlamıştır. Kırgız aydını Kasım Tınıstanov'un tiyatro eseri, yazıldığı dönemdeki Kırgız toplumsal hayatını ve sınıf mücadelesini yansıttığından, dönemin gerçeklerini eleştirel bir şekilde ele alır. Kırgız tiyatrosunun toplumsal yönü ağır basan ilk örneklerinden biridir.

Bu çalışmadaki en önemli amacımız Kırgız edebiyatının yüzyılda bir doğan aydını Kasım Tınıstanov'un incelediğimiz eserinin doğru anlaşılmasıdır. Çok yakın zamanlara kadar bir yazılı edebiyat oluşturamamış olan Kırgızların edebiyat alanındaki çalışmaları kadar dil konusunda yaptığı çalışmalarıyla da tanınan ismi Tınıstanov bu eseriyle, Çarlık Rusya'nın baskısı altında yaşamak zorunda kalan Kırgız halkının kendi topraklarında özgürce yaşama mücadelesini gerçek olaylardan da yola çıkarak etkileyici bir biçimde dile getirmiştir.

Kaynakça

- ALTHUSSER, Louis. (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeoloji Aygıtları*. (Çev.: Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- ALTIŞOVA, Zuhra. (2018). "Sovyetler Birliğinde 'Sınıf Mücadelesi' Çerçevesinde Uygulanan Baskı Örneği: Kırgızistan'dan Yapılan Sürgünler". *3. Türkistan Kurultayı*. T.C. Kastamonu Üniversitesi Yayını.
- ARTIKBAYEV, Kaçkınbay. (2013). *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*. (Çev.: Mayramgül Diykanbayeva), Ankara: Bengü Yayınları.
- AYTMATOV, Cengiz ve ŞAHANOV, Muhtar. (2000). *Kuz Başındaki Avcının Çılgılığı*. Ankara: Tolkun Yayınları.
- AZAP, Samet. (2017). *Tölögön Kasımbekov İnsan ve Eser*. Ankara: Bengü Yayınları.
- CANIBEKOV, Ç. (2006). *Kasım Tınıstan Uulu*. Bişkek: Biyiktik Basması.
- DIYKANBAYEVA, Mayramgül. (2014). "1916 Yılındaki Kırgız Millî Mücadelesi: Ürkün". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 3/3, s. 112-126.
- ELİUZ, Ülkü. (2006). *Küçük Adam, Orhan Kemal'in Romanlarında Yapı ve İzlek*. Ankara: Öykü Yayınları.
- ERKEBAYEV, Abdıganı. (1991). *Canı Madaniyatıbizdın Köç Başı, Kasım Tınıstanov Adabiy Çıgarmalar*. Bişkek: Adabiyat Basması.
- FROMM, Erich. (2011). *Özgürlükten Kaçış*. (Çev.: Şemsa Yeğın), İstanbul: Payel Yayınevi.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur. (2003). *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARA, Füsün. (2011). "1916 Kırgız Büyük İsyanı: Ürkün". *Turkish Studies*, S. 6/2, s. 537-546.
- KARASAYUULU, Hüseyin. (1993). "1916- Cıldağı Kötörölüş Cönündö" *Ürkün*. Bişkek, s. 217.
- KAUFMANN, Walter. (2001). *Dostoyevski'den Sartre'a Varoluşçuluk*. (Çev.: Akşit Göktürk), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MOLDOKASIMOV, Kıyas. (2012). *Erkindik Üçün Küröştün Baraktarı Cana Sabakatarı*. 1916 – Yıl, Azattık Kötörölüşü. Bişkek: Biyiktik Yayınları.
- ÖZGEN, Nurcan. (2014). *Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Kırgız Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TINISTANOV, Kasım. (1991). *Adabiy Çıgarmalar*. Bişkek: Adabiyat Basması.
- VİOLA, Lynne. (2007). *Unknown Gulag*. New York: Oxford University Press.